

GEOGRAFI

4-6

GRUNDBOK

JAN WIKLUND
TOMAS TORBJÖRNSSON

CAPENSIS FÖRLAG AB

SPRÅKGRANSKNING
Elin Herrmann

SPECIALPEDAGOGISK GRANSKNING
Magnus Persgården

VÄRDEFULLA SYNPUNKTER PÅ INNEHÅLLET
*Oskar Anderzén, Kristin Nyström, Karl-Erik Perhans,
Lisa Sjöström Wallin, Tilda Wiklund*

*Capensis förlag AB
Falköping
www.capensis.se
e-postadress: info@capensis.se*

© 2015 *Capensis förlag AB, Limnea utbildning AB,
Tomas Torbjörnsson och Jan Wiklund*

ISBN-13:978-91-85887-75-0

*Första upplagan 2015
Första tryckningen
Tryck: Bulls Graphics AB, Halmstad*

*Redaktör och grafik:
Jan Wiklund*

*Teckningar:
Amanda W Zimonyi*

Framsida: Pyrenéerna, Anders Jensen

Baksida: Bilder från sidorna 17, 51 och 107

Boken är skyddad av upphovsrättslagen.

TILL ELEVER, FÖRÄLDRAR OCH LÄRARE

Capensis läromedel i Geografi 4-6 består av tre delar: grundbok, övningsbok och lärarbok. Vi som har skrivit läromedlet har utgått från tre principer - att följa kursplanen, att ha en tydlig struktur och att göra ämnet enkelt att förstå.

Att följa kursplanen

Jämför gärna grundbokens innehåll med kursplanen i geografi, kommentarmaterialet till kursplanen och de nationella proven. Författarnas ambition är att boken ska tydliggöra kopplingen mellan geografiämnets syfte och det centrala innehållet.

Med bokens hjälp ska eleverna förhoppningsvis lättare kunna utveckla de fyra förmågorna som anges i kursplanen.

- Analysera hur naturens egna processer och människors verksamheter formar och förändrar livsmiljöer i olika delar av världen.
- Utforska och analysera samspel mellan människa, samhälle och natur.
- Göra geografiska analyser av omvärlden och värdera resultaten med hjälp av kartor och andra geografiska källor, teorier och metoder.
- Värdera lösningar på olika miljö- och utvecklingsfrågor utifrån överväganden kring etik och hållbar utveckling.

Kunskapsområdet *Livsmiljöer* ger förutsättningar för att utveckla de två första förmågorna. Den tredje förmågan återspeglas i *Geografins metoder, begrepp och arbetssätt* och den fjärde förmågan under rubriken *Miljö, människor och hållbarhetsfrågor*.

En tydlig struktur

Boken är uppdelad efter kursplanens tre kunskapsområden. Till varje kunskapsområde finns ett visst antal kapitel. Kapitlens namn visar tydligt vilket centralt innehåll som behandlas. När boken är uppbyggd på det här sättet kan elever, vårdnadshavare och lärare lättare se vad i kursplanen som tas upp.

Enkelt att förstå

Vi som har författat boken använder oss av ett begränsat antal nya begrepp, vilket gör det enklare för eleverna att i ett första skede se olika sammanhang.

Vår strävan är också att ”öka innehållet av geografi” i begrepp som eleverna redan använder i sin vardag. Rum, plats och gräns är tre exempel på sådana begrepp som är viktiga att använda när eleverna utvecklar en geografisk referensram.

Författarna

Tomas Torbjörnsson är medförfattare till ämnes- och kursplanerna i geografi samt tillhörande kommentarmaterial. Han var också med och arbetade fram det första nationella provet i geografi. År 2014 doktorerade han i didaktik med inriktning mot geografi och miljöundervisning.

Jan Wiklund är huvudförfattare för läroböcker i geografi både för högstadiet och gymnasiet samt redaktör för ett flertal läroböcker för grundskola och gymnasieskola.

Vi hoppas att vår bok kan tillföra geografiundervisningen något nytt.

Lycka till önskar Tomas och Jan!

NORRA ISHAVET

Grönland

Berings hav

Norra
Stilla havet

Hudson Bay

Kanada

Nord-
Atlanten

USA

Mexiko

Mexikanska
golfen

Bahamas

Kuba

Jamaica

Haiti

Dominikanska republiken

Puerto-Rico

Belize

Honduras

Nicaragua

Guatemala

El Salvador

Costa Rica

Panama

Ecuador

Venezuela

Colombia

Guyana

Surinam

Franska Guyana

ATLANTEN

STILLA HAVET

Nya Zeeland

Södra
Stilla havet

Peru

Brasilien

Bolivia

Paraguay

Chile

Uruguay

Argentina

Syd-
atlanten

ANTARKTISKA OCEANEN

INNEHÅLL

VAD ÄR GEOGRAFI?	9	GEOGRAFISKA UNDERSÖKNINGAR	46
Geografi är både natur och samhälle	10	Geografiska frågor	47
Geografi är framtidens ämne	11	Geografiska processer	48
Plats	12	Geografiska jämförelser	49
Gräns	13	Geografiska data	50
Rum	14		
Intressekonflikter	16		
		LIVSMILJÖER	51
KARTOR OCH GEOGRAFISKA UNDERSÖKNINGAR	17	JORDYTAN	52
SVERIGE OCH ÖVRIGA NORDEN	18	Jordklotet	53
Sverige	20	Plattektonik	54
Sveriges 25 landskap	21	Vulkaner och jordbävningar	56
Tätorter i Sverige	22	Vittring	57
Vattendrag och sjöar i Sverige	23	Erosion	58
Öar och berg i Sverige	24	Hur berggrund bildas	60
Platsers namn	25	Bergarter på kartan	61
Norge	26	Jordskred	62
Danmark	27	Öknarna växer	63
Finland	28	Istiden	64
Island	29	Inlandsisen smälter bort	65
		Landhöjning	66
EUROPA	30	Sverige översvämmas	67
Städer i Europa	31	Hur jordtäcket bildas	68
Vatten, öar och halvöar i Europa	32	Jordtäckets former i Sverige	70
Regioner i Europa	34	Jordtäcket på kartan	72
Berg och slätter i Europa	36	När inlandsisen smälter bort	73
KARTAN	38	NATUR- OCH KULTURLANDSKAP	74
Skala	40	Europas vegetation	75
Flygbild och karta	41	Sveriges naturlandskap	76
Höjdskillnader (Göta kanal)	42	Europas naturlandskap	77
Höjdskillnader med höjdkurvor	43	Jord- och skogsbrukslandskap	78
Att läsa kartan	44	Transportlandskap	80
Orienteringskartan	45	Stadsmiljöer	82
		Täktlandskap	83
		Att beskriva ett landskap	84
		Bildanalys - Moseldalen	85

JORDENS NATURRESURSER	86	Bottendöden i Östersjön	124
Vattnet omkring oss	88	Utfiskning	125
Grundvatten	89	Naturskyddsföreningen	126
Vattnets kretslopp	90	Vi har tid, pengar och kunskap	128
Odlingsmark som naturresurs	92	Agera för en bättre värld	129
Skog som naturresurs	93		
Fossila bränslen	94		
Fossila bränslen i framtiden	96		
Järnmalm	97		
Exempel på vad naturresurser används till	98		

BEFOLKNINGSFÖRDELNING	100
Befolkningsstäthet	101
Varför uppstår och växer tätorter?	102
Tre europeiska städer	103
Städers för- och nackdelar	104
Varför flyttar vi?	105
Vem flyttar?	106

OJÄMLIKA LEVNADSVILLKOR I VÄRLDEN	130
FN	131
Några orsaker till fattigdom	132
Barnarbete	134
Vatten är viktigt för hållbar utveckling	136
Medmänsklighet och att hjälpa andra	138
ActionAid	140
Oxfam	142
Fairtrade	143
Framtidsjorden	144
Anna	146
Privatpersoner skickar pengar	148
Bilden av Afrika	149

MILJÖ, MÄNNISKOR OCH HÅLLBARHET 107

HÅLLBAR UTVECKLING I VARDAGEN	108
Ekologisk hållbar utveckling	110
Social hållbar utveckling	111
Ekonomisk hållbar utveckling	112
Sopsortering	114
Internet och miljö	115
Global uppvärmning	116
Fossil Free-kampanjen	117
Spara energi	118
Förnybar energi	119
Flyg - ett nödvändigt ont?	120
Den hållbara staden	121
Miljömärkning	122
Krav	123

FLER ORD OCH BEGREPP 151

Kartor och geografiska undersökningar	151
Livsmiljöer	153
Miljö, människor och hållbarhet	157

BILDFÖRTECKNING 160